ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

DISTANCE EDUCATION AS THE RESPONSE TO CURRENT CHALLENGES

Нові умови розвитку сучасного інформаційного суспільства, інтеграція України у європейський освітній простір, трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації та європейський освітній простір, перехід на компетентнісну основу підготовки кадрів у вищій школі викликали необхідність впровадження в освітній процес нових технологій організації навчання, метою яких є формування конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, здатних швидко й ефективно вирішувати складні завдання сьогодення, самостійно знаходити і накопичувати наукові знання, навчатися впродовж життя. Цим фактором було зумовлено формування принципово нового, високотехнологічного підходу до організації навчального процесу у вищій школі – впровадження дистанційної освіти.

У статті розкрито сутність дистанційної форми навчання, проаналізовано його переваги та недоліки, обґрунтовано значення дистанційного навчання в умовах сьогодення. На конкретних прикладах доведено його життєздатність за особливих умов сучасних загроз (пандемії COVID-19), коли саме завдяки інформаційно-освітнім технологіям і системам комунікації в Україні було забезпечено безперервність навчального процесу та здоров'язбережне середовище здобувачів освіти. Акцентовано увагу на тому, що 2020 р. дозволив науковій і педагогічній громадськості не тільки системно і масштабно подивитися на значення дистанційного навчання в Україні, але й більш свідомо виокремити як його переваги, так і «больові точки» та перспективи впровадження. Зокрема, наголошено на важливості подолання найгострішої, на погляд авторів статті, суперечності між необхідністю дистанційного навчання та реальним станом готовності закладів освіти, викладачів до його впровадження. Вихід із цієї ситуації вбачається у поширенні так званої змішаної форми організації навчального процесу у вищій школі, що стимулюватиме і виші, і педагогічні кадри до опанування нових технологій роботи і, як наслідок, слугуватиме чинником готовності відповідати на виклики сьогодення.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційне навчання, переваги дистанційної освіти, недоліки дистанційної освіти, виклики сьогодення.

New conditions of the evolvement of current informational society, integration of Ukraine into European educational space, transcontinental system of computer information and European educational space, transition to competence basis of professional training in high educational institutions require the necessity of implementation new technologies of learning organization into educational process, purposes of which are basis for the formation of competitive on the labour market professionals, capable briefly and effectively to solve any current problems, find out and accumulate scientific knowledge independently as well as to learn throughout their whole lives. That is the factor due to which formation of principally new, high-technological approach to learning process organization in higher educational establishments appeared, namely the implementation of distance education.

The article exposes essence of distance form of education, analyses its advantages and disadvantages and substantiates the meaning of distance education in present days. It is proved, taking into consideration particular examples of its viability in peculiar conditions of current threats (pandemic COVID-19), when exactly due to informational-educational technologies and systems of communication of Ukraine continuity of education process is provided as well as health protection of working environment of students' is maintained. The attention is emphasized that 2020 allows scientific and pedagogical community not only systematically and ambitiously realize the essence of distance learning in Ukraine, but allocates its advantages, weak points and perspectives of implementation. In particular, its pointed out on the significance of overcoming the sharpest, concerning the authors' of the article points of view, controversy of the necessity of distance learning and the real conditions of readiness of high educational institutions and teachers to its implementation. Solution of this situation is viewed in proliferation of so called mixed form of educational process organization in high educational establishment, that is going to stimulate universities, as well as staff for mastering new technologies of work, and as consequence is going to be factor of readiness to answer current challenges.

Key words: distance education, distance learning, advantages of distance education, disadvantages of distance education, current challenges.

УДК 378.14
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-1.38>

Кузан Г.С.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Гордієнко Н.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Рак Н.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасне інформаційне суспільство, входження України у трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації та європейський освітній простір, перехід на компетентнісну основу підготовки кадрів у вищій школі викликають необхідність впровадження в освітній процес нових технологій організації навчання, метою яких є формування конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, здатних швидко й ефективно вирішувати складні завдання сьогодення, самостійно знаходити та накопичувати наукові знання. Актуальність означеної проблеми полягає й у тому, що вона відби-

ває світові тенденції у галузі освіти, головні тренди навчання у суспільстві, яке у власній траєкторії розвитку йде за інформаційним.

Перехід України зі знаннєвої на компетентнісну парадигму професійної підготовки фахівців у вищій школі зумовив необхідність цілеспрямованої модернізації вітчизняної освіти на рівні змісту, форм і методів організації навчального процесу, шляхів і комунікативної взаємодії викладача та студентів. Тож сьогодні поряд із традиційними формами та методами навчання чільне місце посідають інтерактивні методики навчання, колективна та кооперація як групові його форми. Змі-

нюється і позиція викладача – він перестає бути головним джерелом і транслятором знань, інформації для студентів, а набуває ролей коуча, тьютора, змінюючи тим самим і специфіку комунікації зі студентами за умови не тільки очного, але й дистанційного спілкування. В останні роки зазнає суттєвих змін не лише характер і зміст освітньої діяльності у вищій школі, але і їхні акценти, спрямовані на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Дедалі більше поширюється й дистанційна форма організації навчання, що значною мірою розширює можливості отримання знань здобувачами вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений огляд наукової літератури, присвяченої висвітленню впровадження дистанційної форми навчання у практику організації освітнього процесу, дозволив нам дійти висновку, що різні аспекти означеної проблеми активно вивчаються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями: В.Ю. Биковим, О.С. Воронкіним, В.Ю. Гаврилюком, Б.С. Гершунським, І.В. Грушиною, А.О. Губановою, Р.С. Гуревичем, М.І. Жалдаком, І.Г. Захаровою, А.П. Єршовим, М.Ю. Кадемією, Д.Л. Константиновським, Л.М. Корсунською, А.А. Кузнецовим, В.В. Лапінським, В.М. Мадзігоном, В.Я. Нечаєвим, І.В. Роберт, О.Л. Скідіним, С.С. Ташетовою, А.І. Твердохлібом, В.П. Тихоміровим, О.В. Трубічиною, М.П. Шишкіною, І.С. Якиманською, Ю.І. Яковенком та багатьма іншими. Зокрема, предметом дослідження науковців стало висвітлення методологічних основ використання дистанційних технологій у контексті змішаного навчання (В.М. Кухаренко, Н.Г. Сиротенко), особливостей smart-освіти в університетах, підготовки та розробки навчального контенту, цифрового методичного забезпечення дистанційного навчання (Л.М. Корсунська, А.І. Твердохліб, В.П. Тихоміров), методики проведення дистанційних занять із різних навчальних курсів (О.С. Воронкін, А.О. Губанова) тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених сфері організації дистанційного навчання, усе ще недостатньо висвітленими залишаються питання проблем і перспектив як його реалізації, так і підготовленості студентів і педагогічних кадрів до цієї сфери діяльності, особливо за складних умов, коли перед усіма навчальними закладами постає першочергове завдання, не припиняючи навчальний процес, забезпечити здоров'язбережне середовище для всіх здобувачів освіти.

Метою пропонованої статті є висвітлення значення дистанційної освіти як відповіді на вимоги, які висуває перед вищою школою сьогодення, а також окреслення переваг і недоліків дистанційної форми навчання за сучасних умов.

Виклад основних результатів. У 2013 р. набрала чинності «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.», якою було визначено як головні завдання та пріоритети державної політики в галузі освіти, спрямованої на підвищення її якості та конкурентоспроможності, так і ключові її напрями, серед яких чільне місце посідають інформатизація освіти, формування здоров'язбережного середовища, забезпечення доступності та неперервності освіти, можливостей громадянам країни отримувати освіту за допомогою різноманітних форм і засобів упродовж життя [7]. Усім цим напрямам цілковито відповідає впровадження у вітчизняну освітню практику дистанційної форми організації навчання, яка, на відміну від зарубіжних країн, тільки починає працювати в Україні, поєднуючись зазвичай з освітою очною та заочною. Доцільно наголосити, що 2013 р. відзначився ще однією подією – Наказом МОН України від 25 квітня 2013 р. № 466 було затверджено Положення про дистанційне навчання [4], в якому чітко окреслено основні засади його організації та запровадження в Україні, мету і завдання та наведено визначення дистанційної освіти як особливої форми організації навчання, яку слід розуміти як «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що відбувається переважно за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [4].

Грунтуючись на принципах самостійного навчання, на органічному поєднанні кращих традиційних методів та інноваційних інформаційних і телекомунікаційних технологій, ця нова для України організаційна форма навчання дозволяє отримувати освіту широким верствам населення незалежно від віку, стану здоров'я та місця проживання. Натомість у зарубіжній освітній практиці дистанційна форма отримання освіти має вже свою тривалу історію. Так, зокрема, за висновками науковця Г.М. Татарчук, об'єктом дослідження якої став соціологічний аспект інституалізації дистанційного навчання, ще на кінець 1997 р. в 107 країнах світу загальна кількість навчальних закладів дистанційного типу становила майже 1 000, де здобували освіту близько 50 млн осіб. А у 2000 р. показник здобувачів освіти в цих країнах зріс майже вдвічі і становив 90 млн [5].

Необхідність посилення уваги саме до дистанційної форми навчання в Україні особливо актуалізував 2020 р. Через світову пандемію COVID-19 ця форма освіти завдяки інформаційно-освітнім технологіям і системам комунікації довела свою життєздатність і стала головною відповіддю на найгостріший виклик сьогодення, забезпечивши

як безперервність навчального процесу, так і здоров'язбережне середовище здобувачів освіти.

Закцентуємо і на тому, що 2020 р. дозволив не тільки системно і масштабно подивитися на значення дистанційного навчання в Україні, але й більш свідомо виокремити не тільки його переваги, а і насамперед «больові точки» та перспективи впровадження.

Отже, здійснений нами огляд наукової літератури з окресленої проблеми, наш власний досвід практичної роботи зі студентами за дистанційною формою навчання у карантинний період, опитування колег із різних університетів дозволили окреслити позитивні й негативні її аспекти та проаналізувати готовність педагогів і студентів до дистанційної роботи.

Переваги дистанційного навчання як відкритої системи, що передбачає активну комунікацію між викладачами та здобувачами освіти за допомогою мультимедіа та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, можна представити у такий спосіб:

- не залежить від місця проживання, може відбуватися у будь-якій географічній точці, але за умови доступу до мережі Інтернет. З огляду на зазначене особливо сприяє освітній інклюзії людей з особливими потребами, забезпечуючи реалізацію їх права на здобуття освіти;

- дає можливість студентів здійснювати свободу вибору, обирати власну траєкторію освіти та рухатися нею (здійснюється у зручний для студента час відповідно до його власного темпу опанування матеріалу, освітніх потреб тощо);

- сприяє органічному поєднанню навчання та повсякденного життя, навчання та роботи;

- дозволяє опановувати нові інформаційні технології, сприяє формуванню умінь і навичок роботи із засобами віртуальної реальності, хмарними сервісами, що згодом знадобиться ще й у майбутній професійній діяльності та слугуватиме потужним чинником систематичного підвищення власної компетентності у ході навчання впродовж життя;

- у форматі здоров'язбережного середовища дозволяє на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій забезпечити передачу й доступ до різноманітної та необхідної студентів навчальної інформації;

- дає можливість створення системи безперервного самонавчання та загального обміну інформацією [1].

Вважаємо за доцільне зауважити, що при розгляді позитиву дистанційної освіти ми не брали до уваги такий фактор, як її менша вартість для здобувача порівняно з освітою очною чи заочною.

Незважаючи на доволі широкий перелік позитивних якостей організації навчання у дистанційній формі, можна виділити в ній і низку недоліків, які у своїй сукупності можуть не тільки впливати

на якість освіти, але й гальмувати процеси соціального розвитку людини через обмеження безпосереднього людського спілкування викладача зі студентами та студентів між собою. Адже наявні найкращі та найзручніші сервіси для організації онлайн-конференцій і відеозв'язку позбавляють нас цієї необхідної кожному «розкоші».

Розглядаючи «больові точки» – недоліки дистанційного навчання, важливо, на наше переконання, брати до уваги й диференціювати такі фактори, як організація процесу навчання у вищій школі у суто дистанційній, змішаній чи очній формі. Якщо студент, який вступав на дистанційну форму здобуття освіти, від самого початку був орієнтований саме на online-навчання, online-комунікацію, то студент, котрий навчався на очній формі та взагалі не мав досвіду дистанційного навчання чи мав такий досвід досить обмежено, то, як показала практика роботи навчальних закладів України у карантинний період 2020 р., він опинявся у своєрідній психологічній ізоляції, не був психологічно готовий як до самостійної роботи загалом, так і до навчальної роботи у режимі online.

Варто відзначити, що труднощі у цей особливий період зазнавали не тільки студенти, але й значна частина викладачів через свою невідповідність до організації дистанційного навчання.

Серед найбільш типових недоліків дистанційного навчання можна виокремити такі:

- відсутність живої міжособистісної комунікації під час занять між викладачем і студентом знижує ефективність спілкування;

- обмежене живе спілкування з метою обміну думками, досвідом у середовищі самих студентів. Особливо це дається взнаки при вивченні гуманітарних дисциплін, коли важливо організувати дискусію, диспут, почути думки студентів із різних проблем, у т. ч. соціальних чи соціально-педагогічних, їх бачення вирішення цих проблем тощо. За умови тривалого дистанційного навчання, на переконання окремих дослідників, студенти можуть навіть втрачати навички не тільки групового дискусійного обговорення, але й правильного емоційного і логічного формулювання своїх висловлювань [2];

- психологічна ізоляція і неготовність студентів до самостійного опанування навчального матеріалу без постійної підтримки та стимулювання з боку викладача;

- слабе організаційно-методичне забезпечення дистанційного навчання;

- труднощі у проведенні практичних і лабораторних занять, особливо якщо вони потребують спеціальних засобів та обладнання;

- обмеження у можливостях здобувачів освіти негайного застосування отриманих знань на практиці та наступного обговорення з викладачем і студентами питань, що виникають;

– недостатня вмотивованість студентів до навчання;

– наявність у студентів можливостей навчатися у зручний для них час і тим самим відтермінувати виконання завдань може провокувати формування в них прокрастинації;

– труднощі в адекватному оцінюванні знань студентів із боку викладача під час проведення контрольних робіт, у т. ч. й у ході відеоконференцій;

– надмірний бюрократизм в організації дистанційного навчання та в контролі за його проведенням;

– обмежена пропускна спроможність електронних мереж для навчальних і контрольних відеоконференцій;

– студенти можуть відчувати труднощі з доступом до мережі Інтернет (особливо це стосується тих, хто проживає у сільській місцевості, віддалених гірських районах) і самозабезпеченням необхідним для дистанційного навчання технічним обладнанням (комп'ютером, планшетом тощо).

Розглядаючи недоліки дистанційної форми організації навчання у вищій школі, варто наголосити ще на одній проблемі, яка лежить насамперед у моральній площині – це ідентифікація студента. Відзначимо, що ця проблема є особливо гострою виключно у тих випадках, коли студент навчається на суто дистанційній формі. За цих умов в університетах існують різні практики ідентифікації. Це може бути демонстрація фотографії на документі (паспорті, заліковій книжці) під час відеоконференції, запрошення студентів в університет на заліково-екзаменаційну сесію тощо. Натомість у вишах, де студенти навчаються за змішаною формою, або у разі вимушеного (наприклад, через карантин) переходу з очного на дистанційне навчання ця проблема може залишитися, але втрачає свою гостроту, оскільки викладачі знають своїх студентів.

Здійснений нами аналіз переваг і недоліків дистанційного навчання дозволив нам окреслити низку важливих проблем, вирішення яких сприятиме удосконаленню освітнього процесу у вищій школі, якості підготовки майбутніх фахівців і готовності закладів освіти до викликів сьогодення.

Отже, за сучасних умов надзвичайного значення набуває психологічна готовність викладача працювати зі студентами не тільки очної чи заочної форми навчання, але й дистанційної. Це вимагає активного впровадження змішаної форми навчання у вищій школі, нової, універсальної підготовки кадрів для неї, спрямованої на опанування викладачами сучасних інформаційних і педагогічних технологій, формування умінь і навичок роботи з технічними засобами, необхідними для організації дистанційного навчального процесу, комунікації в онлайн-режимі [6].

2020 р. довів необхідність готовності кожного викладача, кожного закладу освіти до дистанційного навчання. Викладач повинен навчитися грамотно структурувати навчальний матеріал, володіти методикою організації навчального процесу в online-режимі, орієнтувати студентів на творчий пошук необхідної інформації, формувати в них уміння й навички самостійно здобувати необхідні знання та застосовувати їх у розв'язанні практичних завдань із використанням сучасних технологій, у т. ч. й інформаційно-комунікаційних. Кожна дисципліна повинна бути забезпечена пакетом електронного навчального контенту.

Відсутність єдиної сертифікованої платформи для навчання в усіх закладах освіти, як показала практика, стала вагомим стримуючим фактором за умов масового вимушеного переходу до дистанційного навчання [3]. Особливо це було відчутно в тих закладах, які не були забезпечені системою управління навчанням LMS Moodle, а робота у Viber-чатах чи Zoom-конференціях, які лише умовно підходять для повноцінного дистанційного навчання, не давала бажаного результату.

Висновки. Сьогодні як ніколи у суспільстві розгорнулися активні дискусії, головною темою яких є дистанційне навчання. Включилися у ці дискусії широкі верстви населення – це і викладачі вишів та вчителі, і науковці, і батьківська громадськість. Усі погоджуються, що за сучасних умов ця форма освіти стала порятунком. Але головні суперечки точаться насамперед стосовно професіоналізму педагогів і їхньої готовності до реалізації такого навчання, готовності студентів, учнів навчатися дистанційно. Пропонована стаття є спробою дати відповідь на ці важливі питання, показати своє бачення розв'язання окресленої проблеми.

Отже, узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що впровадження в освітню практику технологій дистанційного навчання сприятиме удосконаленню освітнього процесу, розширенню можливостей формування соціальної та професійної компетентності здобувачів освіти. Але повною мірою досягти такого результату можливо лише за умови подолання найважливішої, на наш погляд, суперечності між необхідністю дистанційного навчання та реальним станом готовності закладів освіти, викладачів до його впровадження. Вихід із цієї ситуації ми бачимо у поширенні так званої змішаної форми організації навчального процесу у вищій школі, що стимулюватиме і виші, і педагогічні кадри до опанування нових технологій роботи і, як наслідок, слугуватиме чинником готовності відповідати на виклики сьогодення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ахмад І.М. Навчання в дистанційній і змішаній формі студентів ВНЗ. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/04_2012_ahmad_navchannya.pdf (дата звернення: 19.06.2020).
2. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації. *Шлях освіти*. 2012. № 4 (46). С. 38–41.
3. Проблеми впровадження дистанційної освіти в Україні. URL: <http://edu.minfin.gov.ua/LearningProcess/RemoteEducation/Pages/Проблеми-впровадження-дистанційної-освіти-вУкраїні.aspx> (дата звернення: 19.06.2020).
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ МОН України від 25 квітня 2013 р. № 466. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (дата звернення: 19.06.2020).
5. Татарчук Г.М. Институционализация дистанционного обучения: социологический аспект. *Образование*. 2000. № 1. С. 63–72.
6. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В.М. Кухаренко та ін., за ред. В.М. Кухаренка. Харків, 2016. 284 с.
7. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 19.06.2020).